

Motion till riksdagen 2025/26:4156

av **Anders Ådahl m.fl. (C)**

med anledning av prop. 2025/26:260 En mer ändamålsenlig reglering av etikprövning av forskning som avser människor

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det måste vara möjligt att överklaga granskningsbeslut från Överklagandenämnden för etikprövning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behöver göras ett samlat helhetsgrepp kring frågan om etikprövning i syfte att minska den administrativa bördan för forskare och lärosäten och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Centerpartiet välkomnar regeringens ambition att modernisera och effektivisera etikprövningen av forskning. Sverige ska vara en ledande kunskapsnation, och för det krävs ett regelverk som balanserar ett starkt skydd för individen med goda förutsättningar för fri och nyfikenhetsdriven forskning. Propositionen tar flera steg i rätt riktning, bland annat genom att undanta viss lågriskforskning från krav på

etikgodkännande och genom att göra Överklagandenämnden för etikprövning (Önep) tillsyn mer vägledande och mindre repressiv.

Trots dessa förbättringar anser vi dock att propositionen inte går tillräckligt långt och lämnar två centrala brister olösta: rättssäkerheten för den enskilde forskaren och behovet av ett sammanhållet, nationellt system för forskningsetik.

1. Rättssäkerheten måste garanteras – inför möjlighet att överklaga granskningsbeslut

Regeringens förslag innebär att Överklagandenämnden för etikprövning ges möjlighet att meddela så kallade granskningsbeslut. Dessa beslut kan innehålla kritik mot en enskild forskare eller forskningshuvudman för ageranden som strider mot lagen eller meddelade villkor. Samtidigt föreslås att dessa beslut inte ska kunna överklagas. Detta är djupt problematiskt och riskerar att underminera rättssäkerheten för landets forskare.

Flera tunga remissinstanser har pekat på denna allvarliga brist. Sveriges universitetslärare och forskare (SULF) avstyrker förslaget och konstaterar att den som utsätts för ett ingripande måste ha rätt att överklaga beslutet. SULF skriver: ”Kritik i granskningsbeslut kan skada en forskares rykte och karriär, även utan rättsliga påföljder. [...] Utan denna möjlighet riskerar forskarens rättssäkerhet att försvagas jämfört med nuvarande reglering”. Denna uppfattning delas av bland andra Lunds universitet, Förvaltningsrätten i Uppsala och Kungl. Vitterhetsakademien.

Ett kritiskt utlåtande från en statlig nämnd, även om det formellt saknar rättsverkan, kan i praktiken få förödande konsekvenser för en forskares möjlighet att få anslag, publicera sig och delta i samarbeten. Att i ett sådant läge neka rätten till en oberoende prövning i domstol är inte förenligt med en modern rättsstat och de principer om akademisk frihet som Centerpartiet värnar. Den fria forskningen kräver trygga och förutsägbara villkor för forskarna. Att införa en ordning där en myndighet kan rikta potentiell kritik som i värsta fall kan förstöra ens karriär utan möjlighet till överklagan är ett steg i fel riktning.

Regeringen bör därför återkomma med ett förslag som säkerställer att granskningsbeslut från Överklagandenämnden för etikprövning som innehåller kritik mot en enskild forskare eller forskningshuvudman kan överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

2. Ett fragmenterat system är inte vägen framåt – ta ett helhetsgrepp om forskningsetiken

Propositionens förslag löser vissa akuta problem men missar möjligheten att ta ett samlat grepp om det forskningsetiska området. Förslaget att varje forskningshuvudman ska anta egna forskningsetiska riktlinjer riskerar att leda till ett fragmentiserat och svåröverskådligt system. Som flera remissinstanser, däribland Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och Linköpings universitet, påpekar kan detta leda till att olika lärosäten utvecklar olika praxis, vilket skapar osäkerhet och försvårar forskningssamarbeten mellan olika huvudmän, både nationellt och internationellt. Forskare som verkar vid flera lärosäten eller i stora nationella projekt kan tvingas förhålla sig till en rad olika, och potentiellt motstridiga, riktlinjer. Detta ökar den administrativa bördan, precis det som reformen avsåg att minska.

Kungl. Vitterhetsakademien konstaterar i sitt remissvar att ”Det framstår som mycket angeläget att snarast ta ett helhetsgrepp om det forskningsetiska området med beaktande av all relevant lagstiftning och av de skillnader som finns mellan olika forskningsområden.” Centerpartiet delar denna bedömning.

Regeringens förslag är ett etappmål, men det räcker inte. I stället för att överlåta ansvaret för riktlinjer till varje enskild huvudman bör regeringen verka för nationellt samordnade och vägledande riktlinjer. Vidare måste en framtida reglering ta ett bredare grepp som inte bara omfattar forskning på människor, utan även adresserar de snabbt växande etiska frågorna kring exempelvis artificiell intelligens (AI), djurförsök och hantering av stora datamängder. En sammanhållen och förutsägbar lagstiftning är en förutsättning för att stärka Sveriges position som en ledande och ansvarsfull forskningsnation.

Regeringen bör därför tillsätta en ny utredning med uppdrag att ta ett helhetsgrepp om den forskningsetiska regleringen, i syfte att skapa ett sammanhållet, förutsägbart och rättssäkert system som omfattar all typ av forskning där etiska överväganden är centrala.

Centerpartiet står för en politik som värnar både individens rättigheter och forskningens frihet. Regeringens proposition är ett steg framåt, men för att skapa ett verkligt ändamålsenligt och hållbart system för etikprövning krävs de justeringar som vi föreslår i denna motion.

Anders Ådahl (C)

Madeleine Atlas (C)

Anna Lasses (C)

Niels Paarup-Petersen (C)